Konstsagor

Man brukar skilja mellan folksagor och konstsagor. Folksagor har ingen namngiven författare utan går tillbaka på en lång muntlig tradition och har i olika variationer spridits över hela världen och nedtecknats. Handlingen i en folksaga är obestämd i tid och rum och personerna är tecknade som typer snarare än individer. Persongestaltningarna och händelseförlopp är ofta uppbyggda kring motsatser som gott och ont, dum och klok, ful och vacker, gammal och ung, flitig och lat.

Kända nedteckningar av europeiska folksagor är:

- Charles Perraults *Gåsmors sagor* från 1697. Den innehåller åtta sagor, bland annat ”Rödluvan”, ”Askungen”, ”Törnrosa”, ”Mästerkatten i stövlar” och ”Tummeliten”.
- *Bröderna Grimms sagor* från 1812. Den innehåller över 200 sagor, bland annat ”Rödluvan och vargen” (i en annan version än Perraults), ”Rapunzel”, ”Hans och Greta”, ”Törnrosa”, ”Snövit”, ”Snövit och Rosenröd” och ”Stadsmusikanterna från Bremen”.
- Asbjørnsens och Moes *Norske Folkeeventyr* gavs ut mellan 1841 och 1844. Den innehåller ett hundratal sagor, bland annat ”Bockarna Bruse”, ”Pannkakan”, ”Häxan från Dovrefjäll” och ”Pojken som åt i kapp med trollet”.
- Svenska folksagosamlingar har blivit mindre spridda än dessa ovan, men inspirerad av Asbjørnsen och Moe gav Gunnar Olof Hyltén-Cavallius och George Stephens ut *Svenska folksagor och äventyr* mellan år 1844 och 1849. I samlingen finns ”Prins hatt under jorden”, ”Prins Lindorm” och ”Prinsessan på Glasberget”.

Sannolikt fanns alla dessa folksagosamlingar i Selma Lagerlöfs barndomshem. Under Lagerlöfs uppväxt blev också konstsagan en spridd genre, främst genom H.C. Andersen, som är en förgrundsfigur inom genren. Till skillnad från folksagan har konstsagan en namngiven författare. Till innehållet ansluter konstsagorna till folksagor och andra folkliga berättargenrer som *SÄGNER* och *LEGENDER*. Men konstsagan har en mer konstnärligt utarbetad form med symboler och motiv och mer specifika beskrivningar av miljöer och problem och psykologiska persongestaltningar.

Totalt publicerade H.C. Andersen 156 konstsagor mellan åren 1835 och 1873 och han blev vida berömd för sagor som ”Den lilla sjöjungfrun”, ”Prinsessan på ärten”, ”Elddonet”, ”Flickan med svavelstickorna”, ”Den fula ankungen” och ”Kejsarens nya kläder”. I kapitlet ”Bellmanssång” i *Mårbacka* (1922) berättar Lagerlöf att hennes mamma brukade läsa H.C. Andersen sagor för barnen.

Just vid tidpunkten för Lagerlöfs litterära debut år 1891 och några år fram över sekelskiftet var konstsagan en litterär genre på modet i Sverige. Flera framstående svenska författare lät sig inspireras av folkdiktning och sagomotiv och gav ut konstsagosamlingar. August Strindbergs samling *Sagor* utkom 1903 och året efter kom Verner von Heidenstams sagosamling *Skogen susar*.

Sekelskiftets sagovåg och konstsagans genrekaraktär utreds av Eva Nordlinder, *Sekelskiftets svenska konstsaga och sagodiktaren Helena Nyblom* (1991).

Strindberg brukar inte framställas som en sagoförfattare. Men han skrev långt fler sagor än Lagerlöf, påpekar Vivi Edström i ”Selma Lagerlöf och Strindberg” i *Strindbergiana* (1985), s. 118.

Om Strindberg som sagoförfattare och författarskapets förhållande till sagobegreppet se Boel Westin, *Strindberg, sagan och skriften* (1998). Studien rymmer också en historik över sagobegreppet.

Man kan alltså se det som att Lagerlöfs första förläggare Frithiof Hellberg var marknadskänslig då han beslutade att Selma Lagerlöfs debut, istället för författarens eget förslag ”Gösta Berling – poeten”, skulle heta *Gösta Berlings saga*. Det är en titel som skulle ha kunnat föra tankarna bakåt i litteraturhistorien, till den isländska sagan, till historieberättande krönika och nationalepos som Johan Ludvig Runebergs *Fänrik ståls sägner* (1848–1860) och Esaias Tegnérs klassiska diktcykel *Frithiofs saga* (1825).

Men sagobegreppets betydelse var under förskjutning från att betyda historieberättande krönika till att betyda folksagoinspirerad berättelse för barn. *Gösta Berlings saga* togs av många kritiker emot som Lagerlöfs eget återberättande av sägner hon hört i sin ungdom.

Flera av 1880-talets framstående kvinnliga sedes- och verklighetsskildrare övergick under 1890-talet till att skriva sagor och barnlitteratur. Helena Nyblom var den mest framgångsrika svenska konstsagoförfattaren. Någon regelrätt konstsagosamling publicerade aldrig Selma Lagerlöf. Men i alla hennes novellsamlingar finns konstsagor. Dessa ansluter i sitt innehåll dock oftare till sägner och legender än till folksagor.